

Kritik mot en åklagare, som i anslutning till en rättegång sökt påverka ett vittne

---

Beslutet i korthet: En åklagare har strax före en huvudförhandling i ett brottmål inlett ett samtal med ett vittne. Utredningen visar att åklagarens syfte med samtalet var att utöva inflytande på vittnets vilja att vittna. Det finns i och för sig inte skäl att tro annat än att åklagaren agerade utifrån vad som enligt hennes mening var ett gott syfte. En åklagare får dock inte på det sätt som skett bruka sin auktoritet till att på tu man hand söka påverka ett av motparten åberopat och av domstolen kallat vittne. Eftersom ett vittne normalt inte ska ta del av det som framkommer i en rättegång innan han eller hon hörs, var det inte heller korrekt att, som åklagaren gjorde i detta fall, med vittnet ta upp sådant som dittills hänt i målet.

Som Åklagarmyndigheten anført i ärendet bör en åklagare i sin vardagsroll i domstolen vara tillgänglig för att kunna ge information och svara på frågor. Åklagaren är i princip också oförhindrad att lämna exempelvis ett vittne upplysningar om hur förhöret kommer att gå till. Upplysningarna måste dock förmedlas på ett korrekt och neutralt sätt, helst även i enlighet med etablerade rutiner. Allmänt gäller att en självpåtagen informationsplikt inte får utnyttjas som förevändning för att utöva mer eller mindre subtila påtryckningar mot den som står i begrepp att vittna inför domstol.

Bakgrund och utredning

Sommaren 2011 hölls vid Halmstads tingsrätt en 14 dagar lång huvudförhandling där ett gift par stod åtalat för brott riktade mot sina yngsta barn. Två av barnen hördes personligen i domstolen och deras utsagor utgjorde grunden i åklagarens bevisning. Makarnas äldsta dotter, fortsättningsvis kallad AA, åberopades som vittne av makarna, till styrkande av att varken misshandel, tvång, hot eller ofredande förekommit i hemmet. Även åklagaren åberopade AA som vittne, varvid AA skulle höras dels om att hon sökt påverka utredningen, bl.a. genom att gömma undan bevismaterial, dels om sin kännedom om de händelser åtalet avsåg.

AA anmälde kammaråklagaren BB. Anmälan, som var daterad den 14 juli 2011 och inkom till JO dagen därpå, gällde en händelse två dagar tidigare. I anmälan anfördes:

Den 12 juli ca kl. 08.40 satt jag utanför Sal 2 vid Halmstad Tingsrätt eftersom jag skulle vittna kl. 09.00 i Mål nr. 699-11. Målet gäller anklagelser från två av mina syskon om misshandel av mina föräldrar.

Jag satt och gjorde anteckningar då kom kammaråklagare BB och satte sig framför mig och följande konversation ägde rum.

(K.Å. = Kammaråklagare BB [...])

K.Å: [AA]? Jag heter BB, åklagare. Jag måste prata med dig. Du ska vittna, jag vill bara att du vet att om du vittnar mot dina syskon så kommer de aldrig att prata med dig. Din mamma har sagt att så fort hon är på fri fot så ska hon ta de två yngsta och lämna landet, det verkar inte som om hon bryr sig om dig.

AA: Hur vet du detta?

K.Å: Jag vet inte jag tror så.

AA: Du vet inte vad som har hänt.

K.Å: Jag vet vad som har hänt, och även om du vittnar till fördel för dina föräldrar så kommer de få ett långt straff för det de har gjort.

AA: Du kan inte veta det, du vet inte vad som har hänt.

K.Å: Jo.

AA: Du kan inte veta vad som har hänt, det är omöjligt.

K.Å: Jag vet vad som har hänt och jag vill att du ska veta att du har rätt att inte vittna.

AA: Jag tänker vittna för det är därför jag har kommit hit.

Kammaråklagaren reser sig när hon hör att försvarsadvokaterna kom ingående.

Enligt AA visade det inträffade att åklagaren försökt påverka hennes vittnesmål och vilja att vittna. Åklagaren hade därmed inte förhållit sig opartisk och objektiv; om åklagaren försökt påverka henne, kunde man inte utesluta att detta skett även beträffande andra vittnen.

BB, som genom uppgifter i massmedia fått kännedom om att hon anmälts till JO, begärde att få tillgång till anmälan. Kort därefter inkom hon med en skrivelse där hon kommenterade det inträffade. Hon uppgav bl.a. att man fram till den elfte rättegångsdagen i tingsrätten hade hunnit höra ett trettioital vittnen och gå igenom annan omfattande bevisning samt att det som framkommit talade för att föräldrarna begått brott även mot AA. Vidare anförde hon att AA inte velat medverka i utredningen, utan i stället hade gjort allt för att bevisa att hennes yngre syskon falskeligen anklagade föräldrarna för brott.

BB bekräftade i sin skrivelse att hon samtalat med AA inför vittnesförhöret men att detta skett i syfte att informera AA om att man som närstående inte är skyldig att vittna. Enligt BB samtalade hon med AA även ur ett medmänskligt perspektiv med anledning av att AA troligtvis också blivit utsatt för brott från föräldrarnas sida och att det var beklämmande att AA tagit till alltmer drastiska åtgärder för att få sina föräldrar frikända.

Beträffande innehållet i det anmälda samtalet lämnade BB följande uppgifter.

När jag kom till tingsrätten satt AA mitt i väntsalen och jag hälsade på henne och satte mig mittemot henne och pratade med henne. Jag minns inte den exakta

ordalydelsen av detta samtal men innebörden var följande. Jag sade till henne att hon stod inför ett viktigt vägval och att det inte var för sent att vika av från den väg hon hittills valt. Jag sade att hon som närstående till de tilltalade och målsägandena inte var tvungen att vittna men att hon självklart fick vittna om hon ville. Jag sade till henne att jag vet vad som hänt och att hon troligtvis också blivit utsatt för omfattande brottslighet av föräldrarna. AA protesterade och sade att ingen kan veta vad som hänt i hemmet. Jag sade att jag kunde veta det mot bakgrund av de tio rättegångsdagar vi dittills varit på och de ca 30 vittnen som vi hört tillsammans med målsägandenas och de tilltalades berättelser. Jag talade också om att jag var orolig för henne mot bakgrund av att föräldrarna häktats och hennes syskon placerats i familjehem. Jag satt därefter kvar en liten stund mitt emot AA utan att vi sade något till varandra. Därefter kom försvarsadvokaterna i målet in i väntsalen och jag reste mig upp och delade ut handlingar i målet som jag hade med mig till dem.

BB uppgav att AA vid huvudförhandlingen hade omnämnt samtalet dem emellan och då riktat kritik mot henne liknande den som finns i anmälan hit och att hon hade protesterat mot att hon skulle ha uttalat sig på det sätt AA påstått att hon gjort.

Åklagarmyndigheten anmodades att yttra sig. Myndigheten (vice riksåklagaren CC) anförde beträffande det samtal som åklagaren fört med AA bl.a. att det inte var möjligt att bringa klarhet i vad som i detalj sagts och att det därför var svårt att ha någon bestämd uppfattning om det som inträffat. Myndigheten noterade dock att samtalet hade avhandlats under rättegången, varvid såväl rätten som försvaret hade kunnat ta ställning till betydelsen av samtalet och åklagarens eventuellt bristande objektivitet.

Därefter lämnade Åklagarmyndigheten vissa allmänna synpunkter på hur en åklagare bör bemöta personer inför en huvudförhandling.

När en åklagare rör sig i domstolens lokaler möter han eller hon domstolspersonal, målsägande, tilltalade, vittnen, försvararen m.fl.

Inte sällan befinner sig den som kommer till domstolen i en ovanlig och pressad situation. De kan också ha personliga svårigheter av olika slag. Av serviceskyldigheten följer att åklagaren bör vara tillgänglig för att kunna ge information och svara på frågor. Inför en huvudförhandling bör en åklagare därför ofta – om inte exempelvis säkerhetsskäl talar emot det – försöka ta kontakt med främst målsäganden och den tilltalade men även vittnen som befinner sig i domstolens väntrum. Detta behov är naturligtvis mindre om målsägandebiträde respektive försvarare förordnats.

I denna högst vardagliga åklagarroll kan åklagaren utan förvarning komma ställas inför mer eller mindre svåra etiska överväganden. Kravet på objektivitet och kravet på att stödja målsäganden kan t.ex. leda till intressekonflikter. Även i åklagarens relation till t.ex. vittnen och försvarare kan svårhanterade etiska frågor uppkomma. Inte sällan är det således en svår balansgång för åklagaren att förhålla sig till de nämnda kraven. I åklagarnas dagliga verksamhet och inte minst vid kontakterna med misstänkta, målsägande m.fl. har alltså åklagaretiken en central betydelse. De etiska frågorna är därför en viktig del av de unga åklagarnas grundutbildning. Det är också angeläget att de åklagaretiska frågorna är en naturlig del av den dagliga dialogen vid åklagarkamrarna.

Åklagarmyndigheten hänvisade till en rapport där åklagarens förhållande till vittnen och målsägande behandlades, och där det bl.a. framhölls att dessa kan vara utsatta för hot och trakasserier, varvid åklagaren bör medverka till att de får

det stöd och det skydd de behöver. I rapporten tillades att åklagaren bör avstå från att samtala om vad tilltalade och förhörspersoner sagt under huvudförhandlingen eller förundersökningen.

Enligt Åklagarmyndigheten ska ett vittne i AA:s situation normalt informeras om vad som ska hända under huvudförhandlingen. Myndigheten anförde vidare:

Vid samtal med vittnen och andra bevispersoner är det viktigt att åklagaren uttrycker sig tydligt så att missuppfattningar inte kan uppstå. Exempelvis bör åklagarens yttranden inte kunna tolkas som en uppmaning att inte vittna eller att vittna på ett visst sätt. I det aktuella fallet tycks AA ha uppfattat åklagaren på ett sådant sätt, vilket naturligtvis är olyckligt.

Generellt är det med andra ord viktigt att åklagaren inte uppträder på ett sätt som ger anledning att ifrågasätta hans eller hennes objektivitet. I sammanhanget kan det nämnas att det finns situationer där det kan vara lämpligt att även försvaret och/eller målsägandebiträdet är med vid åklagarens samtal med målsäganden, tilltalade eller vittnen.

Åklagarmyndigheten konstaterade avslutningsvis att det inte fanns något att erinra mot att åklagaren hade börjat tala med AA, bl.a. för att informera om vittnesskyldighet och edsplikt. Myndigheten, som inte redovisade någon uttrycklig bedömning beträffande lämpligheten i samtalet som helhet, anförde slutligen att en åklagare inte bör tveka att ta de kontakter som behövs med personer i en domstols väntsal.

Åklagarmyndigheten bifogade ett yttrande från BB. I yttrandet beskrev hon tingsrättens dom och upplyste att denna hade överklagats. I övrigt hänvisade hon till sin ovan berörda skrivelse till JO. Åklagarmyndigheten bifogade även ett yttrande från BB:s chef, chefsåklagaren DD. Han anförde bl.a. att BB enligt hans mening handlat föredömligt.

I anledning av vad som framkommit och det som framförts från åklagarsidan bereddes Sveriges advokatsamfund tillfälle att lämna synpunkter på lämpligheten i att en åklagare under här aktuella förhållanden uttrycker sig på ett sådant sätt som åklagaren beskrivit att hon gjort. Samfundet informerades även om att det var av intresse att få belyst hur en motsvarande situation skulle ha bedömts om det varit en försvarare som agerat i förhållande till ett vittne som åberopats av åklagaren.

Advokatsamfundet hänvisade i det senare hänseendet till de vägledande reglerna om god advokatsed, enligt vilka en advokat i och för sig är oförhindrad att kontakta förhörspersoner för att informera sig om vad de kan komma att berätta. Enligt reglerna får en advokat däremot inte i något fall otillbörligen påverka en förhörsperson. En advokat får inte heller gå förbi målsägandebiträden eller andra ombud. Beträffande åklagarens roll anförde Advokatsamfundet:

Åklagarens roll innebär enligt Advokatsamfundets mening att alldeles särskilda krav måste uppställas på åklagarens ageranden mot vittnen. Den omständigheten att det ofta är fråga om människor som befinner sig i en pressad situation, innebär att risken för missuppfattningar är påtaglig. Särskild försiktighet måste

därför anses påkallad vid åklagarens kontakt med vittnen, då åklagarens objektivitet aldrig får ifrågasättas. En sådan försiktighetsåtgärd kan vara att även försvararen medverkar vid kontakten med vittnet.

Det finns ingen invändning mot att en åklagare lämnar information till ett vittne om vad som kommer att hända under huvudförhandlingen vad gäller vittnesplikt, edsplikt m.m. Däremot är det inte lämpligt att en åklagare yttrar sig på sådant sätt att detta riskerar att uppfattas som någon form av påtryckning. Som huvudregel kan det inte heller anses lämpligt att åklagaren redogör för vad som förevarit i sak under förundersökningen eller vid huvudförhandlingen innan förhöret med vittnet har ägt rum.

Även om de uppgifter som åklagaren vidgått att hon lämnat ska beaktas anser Advokatsamfundet, med hänvisning till det ovan anförda, att lämpligheten av åklagarens uttalanden till vittnet kan ifrågasättas.

I ett beslut den 15 augusti 2012 anförde *JO Axberger* följande.

Rättslig reglering

Att en åklagare ska förhålla sig objektiv följer av 1 kap. 9 § regeringsformen, där det stadgas att den som fullgör offentliga förvaltningsuppgifter i sin verksamhet ska iaktta opartiskhet och saklighet.

I 23 kap. 4 § rättegångsbalken, RB, finns en regel om den objektivitetsprincip som gäller under förundersökningen. Enligt bestämmelsen ska inte endast de omständigheter som talar emot den misstänkte utan även de som är gynnsamma för honom eller henne beaktas och bevis som är till hans eller hennes förmån tas till vara. Samma objektivitetskrav ska enligt vedertagen uppfattning iakttagas under brottmålsrättegången.

Bestämmelser om vittnen finns i 36 kap. RB.

I princip är var och en skyldig att på begäran vittna inför domstol (1 §). Undantag gäller för den som är närstående till part (3 §). Det innebär exempelvis att barn inte har skyldighet att vittna i rättegång där en förälder är åtalad.

Den som har åberopats som vittne kallas av domstolen till förhandlingen. I kallelsen ska domstolen lämna information om vad förhöret gäller samt om vittnets rättigheter och skyldigheter i olika avseenden (7 §). Rätten ska inför förhöret söka klargöra om det finns omständigheter av betydelse för bedömandet av tilltron till vittnets berättelse och erinra vittnet om omständigheter som medför att han eller hon inte är skyldig att avlägga vittnesmål (10 §). Rätten ska vidare upplysa ett vittne om rätten att vägra yttra sig om sådant som röjer att vittnet självt eller en närstående begått brott (14 § jämförd med 6 §).

Den som ska vittna får normalt inte vara närvarande vid förhandlingen innan vittnesförhöret äger rum (9 §).

Bedömning

AA har anmält BB för att hon som åklagare sökt påverka AA:s kommande vittnesmål och vilja att vittna. Prövningen av AA:s anmälan ska ske med utgångspunkt från vittnesutsagors betydelse för rättssäkerheten i brottmål, något som kommer till uttryck i den formella reglering som omger avläggandet av vittnesmål, inklusive brottsbalkens bestämmelser om mened, övergrepp i rättssak m.m.

Även om anmälaren och åklagaren gett olika bilder av det samtal som ägde rum dem emellan är de uppgifter de lämnat i vissa centrala delar samstämmiga.

Det är således klarlagt att åklagaren i domstolens lokaler kort innan AA skulle vittna i rättegången mot AA:s föräldrar gått fram till AA och inlett ett samtal. Det är ostridigt att åklagaren vid detta samtal tog upp det kommande vittnesmålet. Det framgår av vad BB uppgett hit att hon därvid ville framhålla att AA fortfarande hade möjlighet att ändra sig. Det står med andra ord klart att det inte enbart var fråga om neutrala upplysningar om vittnespliktens innebörd utan att BB:s syfte var att söka påverka AA:s beslut att vittna. Att det förhöll sig så framgår även av det likaledes ostridiga förhållandet att BB med hänvisning till vad som dittills framkommit inför rätten förklarade för AA att hon visste vad som hänt, vilket i sammanhanget var liktydigt med att hon för AA ville framhålla att hon ansåg sig veta att AA for med osanning. Enligt min mening har AA mot denna bakgrund haft fog för sin uppfattning att BB sökte påverka henne inför vittnesmålet.

Det finns inte skäl att tro annat än att BB agerade med rättvisans intresse för ögonen och utifrån vad som enligt hennes mening var bäst för AA. Ändamål av det slaget ger dock inte en åklagare rätt att sätta sig över sådant som får anses utgöra självklara delar av det straffprocessuella regelverket. Till detta hör att en åklagare inte i omedelbar anslutning till en huvudförhandling får bruka sin auktoritet till att på tu man hand söka förmå ett av motparten åberopat och av domstolen kallat vittne att avstå från att vittna, och självfallet inte heller försöka påverka innehållet i det vittnet kan komma att säga.

I sitt samtal med AA hänförde BB sig till vad som dittills hade framkommit i huvudförhandlingen. Ett vittne får enligt huvudregeln inte innan vittnesmålet avlagts vara närvarande vid den förhandling där vittnesmålet ska äga rum. Skälet till det är att vittnesmålet inte ska påverkas av det som framkommer under förhandlingen. Det är inte förenligt med detta att, på det sätt som BB vidgått att hon gjort, informera ett vittne om de slutsatser hon som åklagare dragit av dittills avlagda vittnes- och målsägandeutsagor m.m.

Om en åklagare anser sig ha skäl att framföra budskap av det slag som BB i detta fall framfört till AA bör det ske i eller i anslutning till förhöret i rättssalen eller i vart fall i motpartsombudets närvaro. Den form BB valde för sina åtgärder var däremot direkt olämplig. Hon måste därför, oavsett sina avsikter

och trots att saken sedermera avhandlades inför rätten, kritiseras för sitt agerande.

Det bör tilläggas att jag instämmer i vad Åklagarmyndigheten anfört om de krav som kan ställas på åklagaren i hans eller hennes vardagsroll i domstolen, såsom att åklagaren ska vara tillgänglig för att kunna ge information och svara på frågor. Det synes mer tveksamt i vilken utsträckning åklagaren bör ta på sig sådant som domstolen ansvarar för. Enligt Åklagarmyndigheten ska ett vittne i AA:s situation normalt informeras om vad som ska komma att hända under huvudförhandlingen bl.a. vad gäller vittnesskyldighet. Information av det slaget ingår i den kallelse vittnet erhållit från domstolen, liksom i de instruktioner som ska meddelas av rättens ordförande vid själva vittnesmålet. Det hindrar i och för sig inte att även åklagaren lämnar upplysningar om detta. Det som inträffat här visar dock vikten av att informationen i så fall förmedlas på ett korrekt och neutralt sätt, helst även i enlighet med etablerade rutiner. Om det bara sker när åklagaren finner särskilda skäl att närma sig ett vittne finns en uppenbar risk för att åtgärden med fog kan uppfattas på just det sätt som skett i det här fallet. Allmänt sett gäller också att en självpåtagen informationsplikt naturligtvis inte får utnyttjas som förevändning för att utöva mer eller mindre subtila påtryckningar mot den som står i begrepp att vittna inför domstol.